

SVADBENI OBIČAJI PODRAVSKOG SELA HLEBINE

UVOD

Ovaj prikaz svadbenih običaja sela Hlebine nastao je kao rezultat etnografskih istraživanja u Podravini. Potaknut malim brojem objavljenih radova o svadbenim običajima ovoga kraja¹, odlučio sam pobliže ispitati i predočiti dio zanimljivosti iz svekolikog bogatstva i arhaičnosti običaja². Pritom su na vidjelo izašle i dosada nepribilježene posebnosti u svadbenim običajima ovoga kraja (Galenić, 1993: 93-94), koje mogu potvrditi danas rekonstruirane fragmente praslaven-skih obrednih tekstova (Belaj, 1993: 81-91). Uz ovdje prikazane hlebinske običaje, bit će istaknuti i neki zanimljivi svadbeni običaji susjednih sela.

Selo Hlebine nalazi se 10-ak kilometara sjeveroistočno od Koprivnice, a po teritorijalnom ustrojstvu Republike Hrvatske danas je jedno od općinskih središta Koprivničko-križevačke županije. Crkveno pripada Virjanskom dekanatu Komarničkog arhiđakonata Zagrebačke nadbiskupije. U njemu živi oko 1400 stanovnika, Hrvata rimokatoličke vjere koji nisu u neposrednom dodiru s ostalim etničkim zajednicama. Najbliža etnička zajednica su im tzv. "Vlaji" - pravoslavne vjere, koji žive u nekoliko sela na obroncima Bilogore. Među njima rijetko dolazi do kontakta, a u pravilu su obje etničke skupine endogamne, što znači da međusobno ne sklapaju bračne veze. Ukratko ću izložiti neke povijesne događaje, koji su mogli utjecati na očuvanje starijih, kao i na pojavu nekih novih svadbenih elemenata.

Već od 13. st. na današnjem mjestu Hlebina (lokalitet Svetinjski Breg) postoji naselje Struga kojeg 1552. g. nakon pada Virovitice razaraju Turci, a istu sudbinu imaju i okolna sela u tome području koja nisu imala utvrde. Tako povjesničari na osnovu nekih izvora navode i predaju o tome kako je napad na Strugu počeo baš u nedjelju u vrijeme vjenčanja. U crkvi se tada nalazilo dvanaest parova mladenaca (prema nekima čak 22 para) i mnoštvo ostalog svijeta koje je prisustvovalo vjenčanju (Mraz, 1984: 17). Nakon tog pokolja stanovnici negdašnje Struge bježe u Međimurje i u Mađarsku. Tek se prestankom turske opasnosti stanovnici druge generacije vraćaju, te kao povratnici osnivaju nova sela, npr. Imbriovec, te 1690. g. (?) Hleve (Hlevinje), kasnije Hlebine. Stabilizacija prilika rezultirala je osnivanjem novih sela, ali i drugačijom organizacijom života. Naime, ustrojstvo čitave regije dobiva sasvim drugi karakter, jer ulazi u sastav Vojne krajine, a u to doba započinje povratak odnosno doseljavanje stanovnika sa zapada, kao i prebjega iz Slavonije i Bosne (Feletar, 1984: 34). Što se tiče tih novih stanovnika, moguće je da oni svojim dolaskom, te vjenčavanjem sa tamošnjim stanovništvom, donose sa sobom i neke elemente svadbe iz svojih krajeva³.

U Hlebinama se govori kajkavskim narječjem i to tzv. sjeveroistočnom kajkavštinom, kako ju je nazvao Ivšić, a u kasnijim dijalektološkim studijama to prihvaćaju i ostali dijalektolozi (Lončarić, 1984: 282-287)⁴. Da se približi bogatstvo hlebinskog govora, ali i živost običaja, u daljnjem tekstu bit će navedeni mnogi citati kazivanja prikupljenih u tijeku samog ispitivanja.

Zbog obujma građe o svadbenim običajima u Hlebinama, potrebno ih je podijeliti u dva dijela. U prvom dijelu bit će riječi o predsvadbenim običajima, točnije o zbivanjima do trenutka okupljanja svatova na sam dan vjenčanja. Pritom nisu posebno ispitivani pojedini običaji koji prethode samoj svadbi (*zagledavanje i snoboki*), te se oni samo ukratko spominju.

Zabilježeni i opisani svadbeni običaji ovoga sela održavali su se u ovome obliku u razdoblju između dva svjetska rata, pa se čitav opis okvirno drži tog razdoblja. Neka kazivanja donose običaje s početka stoljeća, što će se u prikazu građe posebno i naglasiti.

Važno je još napomenuti, da se opis prvenstveno oslanja na kazivanja izabranih kazivača⁵ i da to nije jedini mogući prikaz svih varijanata svadbenih zbivanja, ne samo u Hlebinama nego i u cijelom podravskom kraju. Naime, događaji se razlikuju u detaljima ne samo od sela do sela, nego i unutar jednog sela.

PREDSVADBENI OBIČAJI

Negda so svati v 'Lebinaj bili nekaj drugačēši i raznovrsneši nego li so to denes. Prije samog održavanja svadbe prethodilo bi i dugo razdoblje biranja i zagledavanja između mladih.

Svate se većinom planeralo unda dok se dečko vrne(vrati) z soldačije(vojske), a on bi se još predi soldačije zgleđoval v deklu koja mu se je dopadala, i tak bi počel zalaziti v njezino stanje (stan, kuću) na razne posle kak su naprimer: čehanje perja, trebljenje kuruze i dr. I tak bi se mladi med sebot na takvi vekši posli spoznavali. A onda bi se već prema tomu kak su se stvari odvijale došli na red ogledi, snoboki, zapisi i ozivanje, a za tem i sami svati.^{6/K-2}

Svadba se u većini slučajeva održavala u dva razdoblja, i to kroz cijeli listopad sve do *Jandraševa* (Sv. Andrija - 30. studenog), te u siječnju - od Nove Godine pa sve do Korizme, ovisno o tome kako bi koje godine prva korizmena nedjelja pala po crkvenom kalendaru. No čak se više niti u veljači ne bi prakticirali svatovi, *jer reklo bi se da se samo mački vu velači ženiju, a gda bi se i oženili, onda bi jen od supružnikov vu tem braku bil kak moček* (često bi vršio preljub).^{K-3}

Nekada je svadba trajala većinom tri dana, počevši od subote, pa sve do ponedjeljka. Ili pak, od srijede do petka. Važno je bilo da svadba nije smjela započinjati petkom. Pritom se pazilo i na mjesečeve mjene: *Svati su se morali splanerati onda gda bi mesec išel na niže.*^{K-1}

Još prije drugog svjetskog rata u Hlebinama se znalo vjenčati i po više parova, pogotovo u crkvi, jer bi tako svećeniku olakšali održavanje ceremonije, ali i zbog toga što je nekada u selu bilo puno više mladih ljudi, pa bi se i više parova vjenčavalo u isto vrijeme. Danas su se stvari djelomično izmijenile, pa tako danas svadba počinje u petak (*cimeri*), samo vjenčanje je u subotu, a održava se i nedjeljom.

Prije vjenčanja roditelji su se međusobno dogovorili oko detalja vezanih uz organiziranje svadbe: datuma, broja svatova, odabira časnika i određivanja njihovih uloga.

ZAPISI I OZIVANJE

Nakon svih dogovora, otprilike tri do četiri tjedna prije same svadbe, mladi su s budućim svjedocima išli na *zapis* svećeniku, s kojim su dogovorili datum vjenčanja i prošli vjersku pouku, zapisali se u crkvene knjige i platili crkvene pristojbe. Poslije obavljenih zapisa, svećenik je svake nedjelje, tri puta zaredom, poslije mise ozivao mladence.

Mladenci nisu bili obvezni prisustvovati ozivanju, osim posljednje nedjelje ozivanja, kada su poslije mise obavili i ispovijed prije vjenčanja. U narodu ovaj obvezni dolazak objasnjavaju riječima: *Ak' se ne bi odazvali na trejte ozivanje, onda bi im deca mogla biti gluha.* Ako bi međutim bio slučaj da se sklapa brak u selu iz druge župe, oglašavalo se u Hlebinskoj župi po gore navedenom obrascu, s tom razlikom da je osoba, koja je dolazila iz druge župe, morala donijeti svećeniku potvrde koje nalažu kanonski propisi.

PRIPREME ZA SVADBU

Vrijeme pripreme za svadbu prvenstveno je ovisilo o broju uzvanika.

Ako je bilo i puno sveta - gošćenikov na svataj, onda bi se počelo pripremati i tjen dana prije. Manji svati bi se počeli pripremati od srede. Najprije su se zaklale svinje i sa mladina (perad) koja bi bila potrebna za svate, a se to bi pripremali roditelji i rodbina, kak' pri mladi, tak' i pri mladencu. Za otprilike potrebuvanje svati od 150 gošćenikov bi trebalo 20 kokoši, 10 kil' govedine, jedna il' dve svinje, za pohanje 20 picekov, zelja, riže, 50 kil' šećera, 50 kil' brašna, 400-500 jaja, 12 kil' čokolade, vrhnja ili margarina...^{K-4}

Osobe koje su pripremale svu hranu za svatove bile su u pravilu uvijek žene, dok su muškarci samo pomagali u donošenju, odnošenju velikih kotlova, vreća s brašnom, itd. Muškarci su također organizirali i obavljali svinjokolju, *kolinje*.

Žene koje se brinu oko hrane zovu se *sokačice*, a glavna među njima nazivala se *glavna sokačica*, a imala bi je i mladenkina i mladoženjina strana. One su se međusobno znale malo i poprijeko pogledati, pomalo u zavisti. Nadmetale su se u što boljem umijeću pripreme hrane. Nije bilo posebnog naziva za muškarce koji su se brinuli oko *kolinja* i nabave.

U selu je također bio ustaljen običaj posuđivanja određenih stvari kao npr. raznog posuđa, ali i namirnica. Sastoji se u tome da je mladoženjina ili mladenkina majka odnosila po selu *dare* za svadbu svim ostalim ženama. Žene su tako nosile *dare* po selu već mnogo prije nego li su im se djeca uopće trebala ženiti, čak i po 10 godina prije. Nosile su očišćene kokoši, guske, *race* (patke), *orehe*, mak, *melu* (brašno), jaja. Zadnjih godina počele su nositi: margarin, šećer u prahu, kavu, itd. Kada dođe vrijeme održavanja svadbe u kuću žene koja je nosila *dare* po selu, sve ostale žene vraćale su joj isto onoliko stvari koliko je i ona donjela njima. Neke su pak donijele više namirnica, ako su mislile pripremati još jednu svadbu za neko svoje, još neoženjeno dijete. Te posudbe žene brižno vode u svojim *gazdaričinim zapisima* u koje upisuju sve što su darovale drugim ženama i ono što su dobile zauzvrat.

Obredni kruh koji se **prije prvog svjetskog rata** pekao i u dijelu hlebinske svadbe zauzimao istaknuto mjesto, nazivao se *svatovski kruz*, a već odavno u svadbi ga je zamijenila *svatovska torta*. Taj kruh pekao se u mladenkinjoj kući i to na poseban način. Mladenkina majka umijesila je kruh, a mladenka je na peći skuhalala par zrna ili šaku žita, te bi tu smjesu posula po umiješenom tijestu, koje bi se ponovno zavaljalo tako da zrna ostanu u samome kruhu. Kruh je redovito imao okrugao oblik, a mogao je biti i oblika okrugle pletenice ili imati rupu u sredini (što nije bilo obvezno).

Svo potrebno piće i vino trebalo je pripremiti nekoliko mjeseci prije svadbe. Ako ga nije imalo dovoljno, kupovalo se u selu. Kazivačica Mara Ciganović, koja je i sama bila *sokačica* na više od 200 svadbi, kratko je opisala jela koja su se pripremla za određene obroke: za *frustruk* (doručak) se posluživala *hladetina* ili *mrzletina*, pečene krvavice, kobasice, svinjska rebrica, orehnjača ili makovnjača, a danas neki stavljaju i nareske suhog mesa. Za *obed* (ručak) se posluživala juha, kuhano meso, sos (umak), pohano meso i kolači. *Al' obed se je moral tak pripraviti da je bil jako gladen, tak da se je moglo za večeriju puno više jesti.*^{K-2} Večera se sastojala od juhe, redovito kokošje s rezancima, kuhanog kokošjeg mesa i kuhane govedine sa hrenom i još nekim *sosom*, pohane piletine, pečene svinjetine, salate (ovisno o godišnjem dobu), kuhane šunke, kuhanih jaja, domaćih savijača, *štrukli*, a sitni su kolači morali stalno biti na stolu.

ODLAZAK MLADENACA NA GROBLJE

U selu Hlebine poznat je običaj odlaženja mladenaca na groblje uoči samih svatova, no samo ako bi netko od bliže krvne rodbine umro u skorije vrijeme, negdje do godinu dana ako su umrli roditelji ili šest mjeseci ako se žalilo za bratom ili sestrom. Redovitost običaja odlaska na groblje ovisila je o

individualnom osjećaju mladenaca prema pokojnicima. Mladenci su na groblje išli zajedno, obučeni u svakodnevnu odjeću i to dan-dva prije svadbe. Nosili su buket cvijeća i svaki po jednu svijeću koju su zapalili na groblju. Tijekom svadbe ožalošćeni mladenci, mladenka ili mladoženja, nosili su na lijevoj ruci crnu traku kao znak tugovanja za bližnjim.^{7K-4}

Takvi svatovi su se odvijali mnogo smirenije, bez previše šala i veselja, poštujući tako osjećaje mladenaca. Sama je nevjesta, bez obzira da li je žalila za nekim iz svoje ili mladoženjine rodbine, nakon skidanja oglavlja svoje vjenčano ruho zamjenjivala crninom.

SASTAV SVATOVA I SVATOVSKI ČASNICI

U svatove se pozivala najbliža rodbina, prijatelji i susjedi. Jedino se u okolnim selima, zaseocima, npr. Gornjoj Šumi, Repašu, pozivalo i cijelo selo. Takav se običaj zadržao do **pred prvi svjetski rat**^{K-1}. Svatovi su se brojčano dosta razlikovali, a broj je ovisio prvenstveno o materijalnim mogućnostima, društvenim prilikama (rat, siromaštvo), ali i o brojčanom stanju uže rodbine. Broj bi tako varirao od 100 do 250 uzvanika, pa do onih najskromnijih - samo dvadesetak ljudi.

Moji svati su tak bili jako mali i žalosni, jer smo ni meli z čega napraviti velke svate, jer vam je to onda bila jako velka bokčija (siromaštvo).^{K-5}

Posebnog naziva za same svate nije bilo, ali se u svim svatovima ipak pravila razlika između mladoženjinih i mladenkinih svatova. Mladoženjini svatovi bi suprotnu stranu nazivali *gošćeniki* i *darovniki*, a mladenkini mladoženjine *glavni svati* ili samo *svati*, a **prije prvog svjetskog rata** nazivali su ih *vojska*.^{K-3}

Tijekom svadbe sudionici se nisu međusobno smjeli nazivati vlastitim, osobnim imenima, već samo svojom ulogom ili časničkim nazivom. To se među svatovima objašnjavalo kao jedna vrsta zaštite tih osoba, ali i svih svatova od *unoga koji bi ih štel zacoprati* (začarati, baciti urok) ili *im kakvo coprnijo hititi*.^{K-1}

Budući da je svadba koncipirana tako da se njezin tijek morao odvijati po ustaljenom redoslijedu, oduvijek su po kazivanju bile poznate *dužnosti ili časti vu svataj* koje su obnašale određene uloge. Svaka je strana imala vlastitog *domaćeg starešinu* koji je ujedno bio i vjenčani kum, tj. svjedok i na crkvenom i na općinskom vjenčanju. To bi u pravilu uvijek bio oženjeni muškarac, rođak ili kum, krsni ili *firmani* (krizmani). No, na to se nije strogo pazilo, već se biralo *po priliki*, a gledalo se na prijateljstvo ili pak na komunikativnu sposobnost takve osobe; *jer što (tko) je bil bolši* (bolji) *govornik, ti se je i zebiral* (izabrao).^{K-3} Svaki od *starešina* je vođa svojih svatova, pozivao ih je na molitvu, držao govor i zdravice. Uz to je za vrijeme održavanja pira svaki od njih obilazio svatove od stola do stola i pratio da li su svi *podvorjeni*, tj. ugošćeni i nedostaje li im možda nešto.

GLAVNI SVATOVSKI STAREŠINA bio je najautoritativnija osoba u čitavoj hlebinskoj svadbi. Ta čast u svatovima uvijek bi pripadala *najvećoj mladoženjinoj rodbini, tak da bi se navek zebiral oženjeni starejši brat ili vujec, stric, tetec, poglavito krvni veliki rod*^{K-1,2,3}, no u samom odlučivanju nije bilo strogog pravila, tako da bi i netko od prijašnjih kumova (osobe koje su već nekim kumstvom bile vezane za obitelj) mogao biti pozvan da bude glavni starešina. Uloga ovog časnika bila je višestruka, tako da je nekada odlazio po miraz, predvodio mladoženjinu stranu na tzv. *cimerima*, a kasnije sudjelovao i na momačkoj večeri. Također je dočekivao goste koji su dolazili u svatove i pokazivao im gdje da se smjeste, sudjelovao je pri brijanju mladoženje, a gotovo uvijek bi organizirao, *postrojaval bi kolonu*, povorku kroz selo. Pred mladenkinom kućom bi odgovarao na pitanje mladenkinog *domaćeg starešine*, a nekada se i *pogađal* (cjenkao se) za pravu nevjestu. Pri održavanju pira vodio je određenim plesom uzvanike i mladence do mjesta gdje bi trebali sjesti, a na kraju tražio blagoslov roditelja i rodbine pri oprastanju. Drugi dan održavanja svadbe se sakrivao, ali katkada i maskirao prije tzv. *mivanja* (umivanja), a na prikupljanju darova pomagao je i vodio glavnu riječ. Naručivao je najviše pjesama za

plesove u svatovima, te određivao broj plesova za *maškare*, a na kraju samog svadbenog slavlja ispraćao goste. Tako se sa pravom može reći da je to najatraktivnija, ali i najzahtjevnija uloga u svadbenim običajima ovoga kraja.

DEVER je također određena *dužnost i čast vu svataj*, a biran je također iz kruga rodbine, tako da je to mogao biti *starejši brat, bratić*, ali i *svak ili šogor* (sestrin muž), ili netko od vršnjaka. Uloga mu je bila ići na *cimere*, sudjelovati na momačkoj večeri, pozivati svatove na prvi dan svadbe (nedjelja), a ujedno i otkupljivati nevjestu. Plesao je prvi ples sa mladom i brinuo se za nju kroz čitavo vrijeme svadbe, stavljao joj jelo u tanjur, čistio ostatke jela i pazio da se oni pažljivo odstrane, kako se preko njih ne bi moglo *ništ coprati*. U određenom trenutku hlebinske svadbe bi upaljenom svijećom križao obredni kruh (danas tortu), plaćao *mužikašima* neke od plesova (npr. *ples za sukačice*), u nekim selima išao po vodu i plesao sa mladom oko vrča (Ivančan, 1966: 175-190), sudjelovao pri traženju sakrivenog *glavnog starešine*, pri činu umivanja, kao i pri sakupljanju darova.

ZASTAVNIK je u većini slučajeva bio mladić, rođak ili prijatelj, u pravilu neoženjen. Uloga mu je bila ići na *cimere* i tamo ukrašavati glavnu zastavu, koju je nosio na čelu svih povorki, nakon *cimera* plaćao je *mužikašima* piće u *krčmi*, a potom odlazio na momačku večer. U nekim selima brinuo se i za tanjur pokriven crvenom *šamijom*, rupcem, s bijelim *ropčekom* na koji je bila stavljena *lepa črlena jaboka i vu njo zateknjena ružica* (ružmarin) (Dolenec-Dravski, 1987: 65-80). Taj tanjur se koristio pri obrednom ulasku u crkvu, kuću, sobu za prvu bračnu noć. Naime, ispod njega su trebali, u svakom od navedenih obrednih ulazaka, proći mladenci. U prvoj bračnoj noći trebao je podijeliti jabuku popola, a mladenci su je trebali pojesti.⁸ U Hlebinama bi zastavnik nagnuo zastavu, te su ispod nje prolazili mladenci pri ulasku u crkvu, kuću, sobu. Također je sudjelovao u traženju *svatovskog starešine* i pri *mivanju*.

PODSNEHALE, KLENCARI I KLENCARICE su bili većinom mladići i djevojke, vršnjaci, prijatelji ili susjedi, a uloga im je da prate mladence u povorci i budu im podrška i pomoć tijekom svadbi.

Uoči svadbe, većinom u srijedu prije službenog početka, u kućama mladenaca su se okupljali glavni uzvanici sa svake strane i za večerom se dogovarali o detaljima oko svadbe. Glavni u odlučivanju bili su *starešine* sa svojim ženama, te roditelji.

POZIVANJE SVATOVA

Do prije prvog svjetskog rata struktura ovdašnje svadbe bila je ponešto drugačija. Svatovi su se održavali odvojeno sve do poslije vjenčanja. Sastajali su se pred crkvom, odlazili poslije vjenčanja opet svaki u svoju kuću, a ponovo se sastajali u mladenkinjoj kući posredstvom pozovića.

Negda je vu sakem selu bil jen posebni čovek kojemu se je reklo da je pozović. On je pozival se svate sam, a pri tem je bil i posebno oblečeni: na glavu si je del škrlaka (šešir) okinčanog z pušpanem i ružmarinem i črlenom (crvenom) trakom, a prek pleć (leđa) mel je dva zahićena obrisača (ručnika) koji su ti takaj isto bili okinčani z nekakvami trakami, a koli (okolo) vrata bi si del dretu (uzicu) na koju bi obesil drvenu vilicu i noža. Vu rokaj je isto nekaj držal. Vu desni mu je bila tikvica z vinem iliti čutora, isto zkinčana z ružmarinami i sakojakim trakami. A vu levi roki je mel dugo botu (štap) za nekaj malo vekšu od sebe na čijem je vrhu zavezal živoga pevca. Ta bota je ni bila nikak posebno okinčana, samo bi pri vrhu zvezal jednu ili dve črlene trake. Njega su roditelji već predi svatov obavestili za pozivanje i donesli mu tri-četiri litre vina i litru rakije i jednu ili dve kokoši, tak da se je on znal već predi pripraviti za samo pozivanje. Pozivat je išel tjen (tjedan) dan predi svatov i to od hiže do hiže kak bi mu zapovedali, a vu manših (manjim) sel (selima) bi pozival i celo selo. Pozival je pred večer, a malu decu su znali z njim plašiti: 'Gle ide pozović, ve ako neš dober, onda te bomo dali njemu'. Gda je došel k hiži, pokucal bi po vratu i na pitanje: 'Što (tko) je?' ili 'Napri!' otprl bi vraca (vrata), del si čuturo za pojas, zel škrlaka z glave i rekel:

'Dober večer sem v hiži, se družini, se morhi (stoka) i živini. Ja sem vam pozović z dalkoga kraja, i z dalekega puta, na kojem su me pratile sakakve zgode, i ve tu već pred vašim selem so me napale čudne

zveri sakakvih spodobi, dlakave i pernate, z glavami i bez glave, z pet nogi, z deset rogi i još sakakvami čudami tak da sem im bogec jedva pobegel. Prešel sem vam puno gora i mnogo mora da bi tu dosel k vam i donesel vam velkoga glasa od svoga gospodara. Pri njem vam bu velki slavlje bilo, a vi ste si od hiže pozvani, pak se već ve počnite otpravlati kak bi stigli na ti velki den, a to vam bo bilo (navede dan i datum). A ja vas lepo prosim da putujete samo za dena kak se i vam ne bi pripetilo kaj se je meni. Ja pak vezda dale moram iti i još k drugam hižam glasa dnesti, a vi pozdravljeni budite.

Pozovića bi gazda nagovaral nek ostane još malo, da se okrepi i zgreje, al on je ne smel dože pri hiži ostati, niti kaj od hiže kaj mu je bilo ponuđeno zeti, čak se je ne smel ni na stolec sestiti, već je to tak na nogaj se odbavil.

Tako su se nekada poslije ovakvog pozivanja svatovi počeli okupljati na određeni dan i to odvojeno, prema tome da li su pozvani u mladoženjine ili u mladenkine svatove. Tamo su ostajali sve do odlaska na vjenčanje, a na vjenčanje u crkvu išli su još uvijek odvojeno. Poslije vjenčanja svaka od strana ponovno se vratila u domaćinovu kuću od kojeg su pozvani u svatove i tamo su ostajali sve do ponovne pojave pozovića.

I tak su negda potli venčanja vu cirkvi ni si svati išli k mladi, nego je mladenec z dve podsnehale, glavnim starešinom, deverom, zastavnikom i pozovićem otpratil mladu do njezine hiže, a onda bi se i oni vrnuli nazaj k svoji hiži. A onda bi nazaj pozović od mladenecove hiže onak oblečeni, z botom i pevcem otišal k mladini hiži. I gda je došel vu mladenkinu hižu, dočekal ga je domaći starešina z vinem, a onda se je pozović naklonil sem svatam i rekel:

'Draga družina, ja sem vam onaj isti pozović koji vas je već predi pozival na ov skup, no ve sem došel z drugom najavom svojega gospodara koj vam je sem poručila da bu počasu došel tu k vam jer je načul glasa da tu pri vami ima ona golubica koju je zebal njegov beli golubek. I tak je mene poslal k vam poštovana družina i rekel da ga najavim. A kak bi vi bili sigurni da bu on došel k vam, ja vam bu ostavil tu ovega svojega pevca koji mi je do ve navek bil suputnik na mojami puti, a siguren sem da bu i vam dobro služil. Gda dojde moj gospodar z svojom vojskom i družinom vu vaš dvor i pod vaš krov, po vašu lepu golubicu i gda se bute si skupa lepo otpravili vu njegovu hižu da se vpoznate i tam počastite kak je i red, onda kak zasigurno bute od vas krenuli v crni noći, more vam se potrefiti da se na tem velkem putu zgubiste. Ako vas bu to zadesilo, onda zemite ovoga mojega pevca i dobro gledite vu njegovu glavu, jer kam bu on gledel, to bu i vam bil znak kam da idete i kojim putem da krenete. A ve ga dobro nahranite i napojite i zaprete vu vaš kotec, kak vam ne bi pobegel.

I onda su pevca donesli v kotec, a predi su mu dali jesti i piti. Negda su znali vu kotec zaprti i kakvoga maloga dečeca z familije, koji bi skupa z njim nutri bil zaprti i koji bi ga nutri još hranil i čuval. Potli toga pozović bi zaprosil domaćega starešinu da mu da nekaj za toga pevca, kak bi on mogel svatovskem glavnem starešini donesti kakvoga znaka da je obavil kaj mu je ov zapovedal. I onda se pozović zo tim moral vrnuti k mladoženjinom starešini. Većinom su mu dali kakvu racu ili gosku. A gda se vrnul, onda su si svati z mladoženjom i glavnim starešinom krenuli po mladu. I gda su si došli pred mladinu hižu, počela je određena spitancija...⁹

Uz ovo pozivanje prije same svadbe, nekada je pozović sudjelovao i pri ponovnom sjedinjavanju svatovskih strana prvog dana svadbe, što će biti opisano u drugome dijelu svadbenih običaja.

Ovakav način pozivanja, održavao se sve **do početka prvoga svjetskoga rata**, a i sama kazivačica teško ga se prisjećala jer je u tom razdoblju još bila dijete. Kasnije se ovaj običaj potpuno izgubio, a pozivalo se na sasvim drugačiji i jednostavniji način. Mladoženjin i mladenkin otac pozivali su svoje svatove sedam dana prije samog vjenčanja, i to vrlo jednostavnim riječima, navještavajući svim ukućanima točan dan svadbe, moleći ih da se odazovu. Ovakvo pozivanje ponovilo se dva do tri dana prije svadbe, a pritom je pozivač sa sobom nosio *flašu* (bocu) vina i njome nudio ukućane. Postoji još i tzv. *zadnje pozivanje*, a ono se odvijalo ili u subotu pred samu svadbu ili u nedjelju rano ujutro na dan vjenčanja. Pozivao je mladoženja s deverom, zastavnikom i još par prijatelja, *klencara*, a katkada sa

muzikom, ako je za to bilo prilike. Oni su uvijek nosili *flaše* s vinom okićene raznim trakama i ružmarinom, a nudili su i nazdravljali one koje pozivaju. Sam redosljed pozivanja nije bio određen, već su pozivali od kuće do kuće. Jedino su mladenkinu kuću pozivali na samom kraju.

MIRAZ

Mladenkinu opravinje (odjeća), vanjkuši (jastuci), vanjkušnice, blazine, ormare, škrinju, našite i našlingane obrisače, kak i samu postelu, a ako je bila i imučneša još i nekaj od nameštaja, stolce i stola; se to skupa nazivalo se je SELBA, a ono kaj bi ona dobila od svojega jape v gruntu, kakti naprimer ral zemle, bogica; dve, tri bogatejša; te još k tomu i kakvu junicu ili kravu, to je bil takorečni DEL.^{K-3,2}

Sve što je mladenka dobila od svojih roditelja, dogovorom se utvrdilo još na samim *snubokima* (zarukama). A sama *selba* odvožila bi se iz mladenkine kuće u većini slučajeva poslije svadbe i to negdje u srijedu ili četvrtak. To odvoženje nije tada bilo popraćeno posebnim običajima. Netko od mladoženjine rodbine ili ukučana dosao bi s dvojim ili trojim kolima u mladenkinu kuću i natovario zajedno s mladenkinim roditeljima sve one stvari koje su već ranije pripremile za *selbu*. U tome je sudjelovao i sam mladoženja, a ponekad i *glavni starešina*. No, prije prvog svjetskog rata, običavalo se odvoziti *selbu* i prije same svadbe, i to u subotu prije održavanja *cimera*. Po *selbu* prije vjenčanja išle su većinom udate žene s mladoženjine strane: *tete, vujne, strine, šogorice* u neokićenim kolima, koja su vozili *glavni starešina* i *dever*. U mladenkinjoj kući dočekao ih je *domaći starešina* sa mladenkinim roditeljima, gdje su ih dobro ugostili, te po mogućnosti i što bolje napili. Za vrijeme njihovog gošćenja u kući na dvorištu su mladenkine prijateljice, *klencarice*, ili sestre kitile kola i konje šarenim svilenim ili papirnatim trakama. Na konjsku zapregu stavljale su bijele *našlingane rupčece* i izvezene ručnike. U isto su vrijeme mladenkini bliski rođaci, stričevi, ujaci, braća, natovarili na kola sve one stvari koje je mladenka dobila kao otpremninu iz svoje kuće. Pošto je sve bilo uredno natovareno i ukrašeno, mladoženjina se strana zahvalila domaćinu na gostoprimstvu i izašla na dvorište ispred natovarenih kola sa *selbom*. Potom bi se odvijalo i sasvim formalno otkupljivanje miraza, i to između *domaćeg mladenkinog starešine* i *glavnog svatovskog (mladoženjinog) starešine*. Oni su se međusobno cjenkali oko stvari i pri sporazumnoj cijeni *svatovski starešina* je simboličnom svotom od *domaćeg starešine* otkupio miraz.

Kada se sve ovo obavilo, mladoženjina je strana na čelu sa *glavnim starešinom* krenula ka mladoženjinjoj kući.^{K-1}

Cda su takva kola išla po selu, reklo bi se da 'ide sprema' ili 'ide postel', a postel se je negda pelal prije svatov, zato jer je mlada sneha ni smela spati vu novoj hiži vu tuđoj posteli nego samo vu svojoj.^{K-1,3}

*A bilo je tu i još nekaj, tak se negda vu svataj još ti i ovo delalo, se (sve) one žene koje su išle s postelom bi se slekle do gola i tak još k tomu i norele, to su delale kak i od pijače, jer so se napile, ali morti kaj se je to tak i moralo negda delati, a ona kola na kojima se se to pelalo bila so isto tak čudno pripravljena, kotači koji su bili nazač (odozada) deli (stavili) bi napri, a one od napri nazač, tak da je se to još i zo tim golim ženami koje su z ceckami (grudima) mahale zgledalo napak i k tomu noro i šašavo kakti kakov cirkus.*¹⁰

Ak je pak mladenec išel v zetstvo, onda se je njegova roba pelala v novu hižu, po otpriliki tjeden dan potli (poslije) svatov, a takov novi zet se vu selu nazival 'pripeljanec', a to bi se događalo samo ako je bil ili jako siromašen ili ako je vu njegovj hiži bilo jošti nekuliko braće, pak je on onda moral z svoje starinjave iti v krej.^{K-1,2,3}

DAN PRED SVADBU (SUBOTA)

Hlebinčani misle da u subotu još ne počinju pravi svatovi, pa početak svadbe smještaju u nedjelju.

Vu subotu su još ni pravi svati, zato jer se još ni ništ počelo po pravem slaviti i radi tega jer su se mladenci još ni ni venčali, a i moru se još ti den i spuntati (predomisli).^{K-4}

Vu subotu su ti još ni svati nego navečer su samo cimeri, a to ti je samo jen predsvatovski običaj.^{K-1,2}

U subotu (ili u srijedu) rano ujutro očevi, mladoženjin i mladin, po drugi put kreću po selu pozivati svatove gošćenike i to svaki svoju stranu. Pri tome su u pravilu uvijek nosili kakvu flašu vina ili rakije koju bi im već kod kuće pripremile njihove žene, okitivši ih raznobojnim trakama i ružmarinom.

Dan pred svadbom dvije svatovske strane nisu još uvijek smjele imati nikakvog kontakta. U slavljeničkim kućama su sokačice završavale pečenje kolača, a u glavnoj prostoriji bi se okupljali glavni uzvanici: starešina, dever, zastavnik, te bi sa roditeljima detaljno dogovarali sve pojedinosti koje bi se određenim redosljedom trebale odvijati kada počne slavlje.

Jedina posebnost koju valja naglasiti bila je *pripravljanje svatovskog kruva* koji bi umijesila mladenkina majka, a mladenka je trebala pripremiti žito koje se stavljalo u kruh. Kruh se na taj način pripremao do **prvog svjetskog rata**, a kasnije ga je postupno zamijenila torta.

Nakon obeda, ručka, nekada se išlo po mladenkinu *spremu*, miraz, i tek tada bi se susrele svatovske strane, i to samo određeni svatovski časnici: *starešine*, *dever* te još neke žene s mladoženjine strane. Mladenci, međutim, nisu smjeli doći u nikakav kontakt sve do subote uvečer, kada se išlo na tzv. *cimere*.

CIMERI

U subotu uvečer, od osam do devet sati, okupljaju se glavni uzvanici s obje strane. Tako se u mladoženjinoj kući okupe glavni starešina sa svojom ženom, *dever* sa *pod snehalom*, *klencari* i *zastavničar*, dok se pak u *mladinoj hiži* okupe njezini uzvanici: najbliža rodbina, krsni kumovi, *domaći starešina* (svjedok s mladenkine strane), zatim njezine vršnjakinje i prijateljice, *klencarice*. Nakon okupljanja *sokačice* im ponude jelo i piće, a oni zajedno sa mladim i mladoženjinim roditeljima razgovaraju, te dogovaraju posljednje pripreme za svadbu. Nakon nekog vremena koje je prolazilo u razgovoru, te pokojoj pjesmi u mladoženjinoj kući, glavni bi se svatovski starešina okupljenim uzvanicima obratio riječima:

'Droga družina, mi bi se vu (sada) pomali morali otpraviti i još ti jenput oditi posetiti hižu naših prijatelji pri kojoj si je naš mladenec zezral svoju golubicu, vernu družicu. A kak smo ti se vezda tu malo okrepli, prosil bi naše vredne sokačice da nam priprave nekakve dare, koje bumo odnesli drugi strani kak bi i oni sami vidli da imamo poštenu nameru z njimi dare zmeniti i tak našu nameru ženidbe potvrditi. A vezda se mi si idemo pomali otpraviti i z božjom pomoći na pot krenuti.'

Nakon ovog poziva mladoženja, glavni starešina sa svojom ženom, *dever* sa *pod snehalom* (u pravilu je to djeverova žena) te *zastavničar*, počnu se spremati za odlazak na tzv. *cimere*.

Sokačice im pripreme dvije-tri flaše vina okićene šarenim trakama, jedan veći bokal vina koji je također okićen, a kojega nosi *dever* ili *zastavnik*, zatim razne kolače, gibanice ili jednu tortu. On također nosi i jednog bijelog goluba ili bijelog zeca koji je najvrijedniji od svih darova. Golub ili zec nosio bi se s posebnom pažnjom u ruci ili u nekoj manjoj kutiji, a same životinje na sebi su imale samo jednu crvenu traku koja se privezala zecu oko vrata, a golubu oko noge. Ta pojedinost nije bila obvezna. Najčešće su se pojavljivale ove dvije životinje, no iz kazivanja se saznaje da je u rijetkim slučajevima to mogla biti i živa kokoš ili pijetao, ali i već zaklana i *raščinjena čuča* (kokoš).

Kad bi se svi uzvanici spremili i uzeli od *sokačicov* darova, kretali su mladenkinjoj kući. U većini slučajeva s njima su išli i *mladencovi* prijatelji i vršnjaci koji su znali svirati ili je sam mladoženja naručio *mužikaše* za *cimere*, tako da su gotovo uvijek krenuli sa pjesmom i svirkom mladenkinjoj kući.

Na *cimere* se išlo uvijek pješke, jedino ako je mlada bila iz drugog sela, išli su kolima koja se za ovu priliku nisu posebno kitila. Pred mladenkinom kućom s pjesmom i svirkom te pokojim upaljenim lampošem, baterijom ili bakljom, na ulaznim vratima u dvorište dočekao ih je *domaći starešina* s mladenkinim ocem. Nakon susreta i pozdrava: *'Dober večer, dobri ljudi.'*, obratio bi im se *glavni svatovski starešina*:

'Mi smo vam putnici z dalekega sveta i evo ve nas je tu pri vami zatekla kmica (mrak) i noć, pak smo vidli da se tu pri vami svetli i z rafunga (dimnjaka) kadi (dimi), pak smo se odlučili da vas zaprosimo da nas načas primete pod svoj krov kak bi se pri vami malo zgreli i otpočinuli prije nego krenemo nazaj k svojemu domu. Mi se bom imamo stroška kojega su nam dale naše sokačice, tak da se za hranu ne morate brinuti, a ak nas pogostite, mi vam bumo su svoju hranu ostavili, kak vam naše gošćenje pri vami nej bilo na gubitek.'

Na ove riječi mladenkin domaći starešina obratio se ovim 'putnicima':

'Dragi prijatelji, najte se ništ starati niti za strošek niti za ogrev, mi vas se bumo prijeli pod naš krov, samo nam je ni još bistro to kak ste se navrnuli k naši hiži od tuliko drugih vu selu?'

Glavni starešina odgovara:

'Poštovani kućedomaćine, k vami nas je uputil ov mladenec z naše družine, koj nam je povedal da je tu već jemput pri vami i bil, i da ste ga i unda vi lepo prijeli vu vaše stanje, i još k tomu da ste pošteni i dobronamerni gazde, i da pri hiži imate vrednu družinu, med kojom i jednu mladu i lepu golubicu, v koju se je on već zdavnja zagledal, pak da bi nas i vezda mogli lepo prijeti, a tak bi si onda i on mogel malo i s njom pospominati.'

Domaći starešina:

'A tu je i z vami te mladenec, pa tak ste nam onda mogli mam povedati. Hote, hote nuter, da se si skupa v hiži pospominamo.'^{K-2,5}

Nakon ovog razgovora, domaći starešina uvodi mladoženjinu stranu u kuću. Na ulaznim vratima dočekuju ih mladenkine prijateljice, klencarice, te svakom uzvaniku stavljaju na rever, s lijeve strane po jedan cimer, tj. kiticu ružmarina sa vrpcom privezanom pri dnu, a uz to se na njemu nalazio i još kakav drugi cvijet, bilo pravi, bilo umjetni, napravljen od tila, papira ili osušenog cvijeća. Sami cimeri također su se međusobno razlikovali u veličini i raskoši. Mladoženjin cimer je bio najraskošniji, a u nekim svadbama je dužina bijele svilene trake privezane na cimer ukazivala na materijalno stanje, tj. 'čim je mladenec bil imućneši, imel je i dokšu (dužu) traku, kaj mu je visela z cimera'^{K-3}

Nakon stavljanja cimera, svim ukućanima obrača se glavni svatovski (mladoženjin) starešina riječima:

'Dobri ljudi, ja vam se sem na početku moram zafaliti na vašoj dobroti i gostoprimstvu kaj ste nas vu ovi temni noći prijeli pod vas poštovani krov, no da vam se i mi na neki način pokažemo zahvalni, evo darujemo vam jednoga čudnega stvora, koj nek vaši hiži i se družini donese puno sreće, zdravlja i veselja. Vu to ime živeli!'

U tom trenutku glavni starešina diže kupicu vina i nazdravlja, a dever pusta bijelog goluba ili bijelog zeca. Tako bi po glavnoj prostoriji, hiži, počeo prhati (letjeti) golub, sve dok se ne smjesti negdje na tramu ili na nekom ormaru, a tako je i zec skakutao dok se nije negdje zavukao. Za to vrijeme svi su se smijali i vriskali, pa je pometnja samo kratko trajala. Zatim se svima obratio domaći starešina viknuvši:

'Evo, došli su nam čudni gosti
orel starešina,
sokol deverina,
se bom su donesli
belu golubicu,
belu zajicu,
golubica im je otprhala,
a zajica odbežala.'^{K-5}

Kao što se vidi u ovome obraćanju, spominju se i golubica i zec, pa se iz nje sluti da su starešina i dever donijeli obje životinje, no u kazivanjima se nije dalo naslutiti tako nešto, jer su svi kazivači tvrdili da je to uvijek bila samo jedna od spomenutih životinja ili nešto treće, ali nikako ne obje.

Cimere koje su dobili mladoženjini uzvanici izrađivale su, prije dolaska mladoženjinih svatova, mladenkine prijateljice s *mladom*, a pri tome bi im uvijek pomagala neka iskusnija žena iz mladenkine bliže rodbine. Nakon svih ovih zbivanja, mladenka bi sa svojim prijateljicama trebala uloviti goluba ili zeca, te ga nježno negdje pospremiti. Objašnjenje ovog običaja se nije moglo dobiti niti od jednog kazivača: 'Je, to se tak moralo donesti i pustiti vu hiži, a zakaj se je to moralo, to ti mi ne bi znali povedati, samo se je govorilo da su onda mladencovi svati gledeli kak je mlada spretna i vesta...' ^{K-1,2,3,4,5}

Zatim je mladoženja pristupio *mladi* i darovao joj okićeni vrč vina, kolače, tortu, a danas već i bombonijeru, a ona je njemu darivala kolače, vino i svatovski *kruv* (tortu), kojeg je pripremila njezina majka. *Dok je mladenec daruval mladi vino i kolače, dobro se gledalo i na to da on ni smel prejtj prek kućnoga trama, jer se je reklo da to nej bilo dobro.* ^{K-1}

Nakon završenog međusobnog darivanja, mladoženja je dao svatovskoga *kruva* svojoj *pod snehali* (deverovoj ženi), a ona ga je od tada morala uvijek držati i nije ga smjela nikome davati sve do određenog trenutka u svadbi.

Nakon što bi mladoženjina strana sjela za stol u *glavnoj hiži*, a *sokačice* im donijele jelo i piće, počela bi pjesma i veselje praćeno sviranjem *mužikašov*. Evo jedne od pjesama koje su se običavale pjevati na *cimerima*:

*Oj, koja je zvezda od zvezde lepša,
jel' Danica, jel' Zahodnica?
Danica je zvezda ponajlepša.
Ona se neće sama sobom biti,
već se lovi sunca i meseca,
oj, sunca i meseca i beloga dana.*

*Oj, koje je telo od kojega tela lepše,
jel' junačko, jel' devojačko?
Junačko je telo ponajlepše.
Ono neće samo sobom biti,
već se lovi tela devojačkog.*

*Oj, koje drevo je od dreva lepše,
jel' borovo, jel' rastovo?
Rastovo je drevo ponajlepše,
ono neće samo sobom biti,
već se lovi bršljana i bora,
oj, bršljana i bora.* ^{K-1)}

Za vrijeme ovakvog druženja u *mladinoj hiži*, znalo se i zaplesati, i to je mogao činiti svatko tko je htio. Svi su također mogli plesati i s mladenkom i mladoženjom. Jedino njih dvoje još uvijek ne bi mogli zaplesati zajedno.

Na *cimerima* su *mladine* prijateljice, ali i sama *mlada*, dale zastavničaru razne trake, vrpce i ručnike koje bi on sutradan upotrijebio pri ukrašavanju zastave. Na *cimerima* se nije kitila svadbena zastava.

U hlebinskoj su svadbi, **do drugog svjetskog rata**, bile obvezne tri zastave. Jedna bi bila izvješena na mladoženjinoj kući, druga na *mladinoj*, a treća, koja je i bila najviše ukrašena i najznačajnija, bila je kod zastavnika čitavo vrijeme.

Nakon nekog vremena, koje prolazi u prijateljskom raspoloženju, u pjesmi i plesu, ukućanima se obraća *glavni starešina*:

Poštovani kućedomaćine i si pri hiži. Evo, došlo je doba gda ja sa svojom družinom moram nazaj k domu krenuti, i zato se ve još jenput z naše strone zafaluvlem na ovak lepi gozbi i veselju kaj ste nam vi

priređili. Nadam se da smo vam se ni ništ zamerili, niti vam kaj na štetu napravili. A vezda se na daleki put moramo otpraviti, i zato nam si vu hiži budite pozdravljeni i z Božjim blagoslovom zaštićeni.

Zatim se mladoženjinim uzvanicima obrati i mladenkin starešina: "Dragi prijatelji, drago nam je kaj ste se baš vu našu hižu navrnuli i tu se pogostili kak pravi domaći ljudi. Mi vam nemamo ništ zameriti, a nadam se ni vi nam. Pri nami ste se pokazali pošteno čim ste došli, daruvlavši nas z sem kaj ste meli pri sebi, a kak vezda morate krenuti na daleki put, lepo vas prosim da od naše strane primete par dari kaj vam ih od srca daruvlemo, kak bi vam se morti na putu dobro našli pri roki."

Nakon što domaći starešina završi sa obraćanjem mladoženjinim svatovima, u glavnu prostoriju gdje se do sada sve odvijalo, ulaze sokačice koje pripremaju u mladenkinj kući, donoseći darove mladoženjinj strani. Darovi se sastoje u vinu, kolačima, ali se poklanja i bijeli golub ili bijeli zec, a može biti i živa kokoš ili već raščinjena koja druga mladina (perad).

Nakon što mladoženjina strana primi darove, svi se međusobno pozdrave, pa svatovski starešina sa svojom družinom praćen mužikašima krene prema mladoženjinj kući.

Neki od kazivača koji su također opisivali ovakav običaj, napomenuli su da su se predstavnici mladoženjine strane u njemu prikazivali kao lovcu, koji su vraćajući se iz lova zalutali, a onaj golub ili zec bio je lovina. Na cimerima su životinju velikodušno poklonili mladenkinim svatovima.

Nakon odlaska mladoženjinih prijatelja i rodbine, u mladenkinj kući također se počinje razilaziti i njezina rodbina. No uskoro se u jednu zasebnu manju prostoriju povlače mladenka, njezina majka, krsna kuma, dvije-tri mladine prijateljice i jedna starija žena iz blize rodbine. One bi krenule pripremiti mladi posebnu kupku u kojoj se ona trebala okupati. Zagrijale su vodu na peći te je ulile u drvenu posudu.¹¹ Starija žena je u nju stavila par stručaka ružmarina, a krsna kuma bi to sve trebala promiješati i provjeriti da li je voda dosta topla. Mladenka se tada skinula i okupala. Ponekad su joj u tome pomagale i prijateljice ili koja starija žena.^{K-1,3}

To se je tak moralo pripraviti, a mlada se vu tem morala okopati jer se je trebala kakti očistiti, ali i zato da se i zaštiti od kakvih mogućih nečistih silah.^{K-1}

Iza kupanja, krsna kuma ili neka starija žena donosi svadbenu ruho, koje mladenka tom prigodom prvi puta isprobava. Pri oblačenju joj je također morala pomagati neka starija žena, a onda se mladenka morala tri puta okrenuti oko svoje osi na desno. To se činilo da se vidi kako joj stoji vjenčana oprva, ali i da se vidi da je vu toj opravi (odjeći) ni nekaj zacoprano, jer da je je, onda se ona nej mogla vu njoj obraćati.^{K-4}

Poslije isprobavanja svatovske oprave, mladenka bi je pospremila u ormar i nitko je ne bi smio dirati niti gledati sve do sljedećeg dana.

MOMAČKA VEČER

Nakon cimera, mladoženjina strana vraća se u mladoženjinu kuću, na čelu sa starešinom. Katkada se znalo desiti da zastavnik pri povratku plati mužikašima piće u krčmi, ako bi se oni vraćali svojim kućama poslije cimera, ali to nije bilo obvezno.

U većini slučajeva, kako su svirači koji su prisustvovali cimerima bili prijatelji mladoženjine strane, oni bi zajedno sa starešinom, mladoženjom, deverom i zastavnikom odlazili na mladenčevu momačku večer koja se odvijala u mladoženjinj kući ili u obližnj krčmi, no onda je svu pijaču moral plaćati starešina ili mladenec.

Nakon ulaska u kuću, dever je opet pustio bijelog goluba ili zeca kako bi svi vidjeli što su im mladini svati poslali, a posebno su to promatrale sokačice koje su kasnije komentirale čiji je poklon bio vrijedniji ili ljepši.

Potom se svima donijelo jelo i vino, nakon čega je slijedila gozba i zabava. Mladenec je s vršnjacima i prijateljima pričao i pjevao, a stariji su muškarci pili i pričali kakve zgodne šaljive priče, savjetujući

mladiće o bračnom životu i svemu što ih može u njemu čekati. Nekada su se na momačkim večerima znale pjevati i starinske pjesme, a nekih se prisjetio Medardo Ritoša:

*Oj, Dravice tiha vodo ladna
prevezi me tamo i ovamo,
tamo ima selo umiljano.
U tom selu gizdava devojka.
Ljubil bi je, al' je majka ne da,
uzel bi je, al' je straža ne da,
straža jaka od sedam momaka.*

*Ženil bi se ženil, al' za dragu ne znam.
Za jednu si znadem, al' je tamo preko.
Dok ja kod nje dojdem,
i polnočka projde.
Dok je ja poljubim,
i zorica svane.
Da bi zora znala što je ljubav prava,
ne bi osvanula tri-četiri dana.*

*Tripūt me je prevarila draga.
Prvi put me prevarila draga,
dojdi dragi na bunar po vodu,
a ja junak na bunar po vodu,
al' je draga vodicu odnesla.
Drugi put me prevarila draga.
Dojdi dragi k mome belom dvoru,
a ja junak k njenom belom dvoru,
a draga je prozor zatvorila.
Ostavila draga kitu ružmarina
da zna dragi da je ona bila.
Treći put me prevarila draga.
Dojdi dragi djevojačkom kolu,
a ja junak k djevojačkom kolu,
a draga me ni gledati neće,
već se s drugim u kolu okreće.*

♦ ♦ ♦

Iza prikazanih svadbenih običaja o kojima je ovdje bilo govora slijedi: okupljanje svatovskih strana, vjenčanje, slavljenički pir i običaji poslije same svadbe. Njihov će opis biti predložen drugom prilikom.

BILJEŠKE:

1. Izrazito je malo radova o običajima ovoga kraja, poglavito o svadbenim običajima. Do sada je o njima pisao Ivan Ivančan, koji se uz sam opis građe iz sela Molve, osvrnuo na postojanost nekih elemenata, ali i upozorio na njihovo nestajanje. Na osnovu nekih plesnih obrazaca ukazao je na mogućnost utjecaja doseljenih graničara (iz dinarskih ili štokavskih krajeva) na plesne elemente u svadbi ovog kraja (Ivančan, 1966:175-190). Nešto cjelovitiji i opisom bogatiji prikaz iznio je Miroslav Dolenc - Dravski koji je vlastitim zalaganjem postigao da neki od zanimljivih običaja iz

mjesta Virja ostanu zabilježeni i tako sačuvani (Dolenec - Dravski, 1987: 65-80). Zanimljivo je napomenuti da postoji zapis svadbenih običaja sela Hlebina s kraja prošlog stoljeća, koji nažalost iznosi samo neke od običaja ovog sela. No, on nam ujedno pokazuje kako su već tadašnji zapisivači uočili zanimljivosti hlebinske svadbe (Međimorec, 1896: 190-194). Ostali kraći opisi svadbenih običaja ovoga kraja navedeni su u popisu literature.

2. Građa je prikupljena tijekom 1993. i 1994. godine u sklopu seminara "Svadbeni običaji Slavenskih naroda", a osim u Hlebinama obrađeni su i običaji u Molvama, Đelekocvu, Imbriovcu, Zablatju, Kutnjaku, Kuzmincu i Malome Bukovcu. Rukopisna građa je pohranjena na Odsjeku za etnologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a magnetofonske vrpce nalaze se kod autora teksta.
3. Da se to utvrdi bio bi potreban uvid u matične knjige vjenčanih, kao i šira usporedna analiza pojedinih elemenata hlebinskih svadbenih običaja sa elementima običaja pretpostavljenih matičnih prostora doseljenog stanovništva. Okvir ovog prikaza takva pitanja ostavlja po strani.
4. Naime Ivšić smješta hlebinski govor u IV. - sjeveroistočnu kajkavsku grupu, miješanog tipa, za koji navodi da je u osnovi govor koji čuva nepromijenjenu osnovu starije kajkavske akcentuacije, tj. metatonijski cirkumfleks u primjerima kao posekel i govodina, mjesto kratkog naglasaka pos'ekli, lop;ata, mla:t'iti i mlati(m/o). Nadalje, bilježi da ima podravske utjecaje govora u kojima naglasak može stajati samo na zadnja dva sloga riječi. U navedenim primjerima, naglašen je zadnji dugi slog, a vidi se i osobina da u određenim oblicima riječi sve riječi imaju takav naglasak, bez obzira kako glase drugi oblici te riječi. (Ivšić, 1936: 47-88)
5. KAZIVAČI:
 1. Ana Dokli, rođ. Bratec * 26. srpnja 1900. u Molvama, + 23. srpnja 1995. u Hlebinama.
 2. Ivan Sekutor, * 7. listopada 1929. u Hlebinama, oženjen.
 3. Kata Sekutor, rođ. Dokli, * 25. svibnja 1938. u Hlebinama, udana.
 4. Mara Ciganović, rođ. Korošec, * 1921. g. u Hlebinama, udovica.
 5. Medardo Ritosa, rođ. 10. veljače 1913. u Svetom Vitalu (Brig, negdje oko Trsta), oženjen, doselio sa roditeljima u Hlebinae kao petogodišnji dječak.
6. Ubuduće ću na taj način označavati kazivača kojega izravno citiram, a popis kazivača po rednim brojevima naveden je u napomeni 5.
7. Kako je sam podatak dobiven samo od jednog kazivača, a u ostalih nije potvrđen, ali ni negiran, moglo bi se pomisljati da se radilo samo o pojedinačnim i rijeđim slučajevima.
8. Obred sa tanjurom i jabukom u Hlebinama nije poznat.
9. Sve o pozoviću ispričala je Ana Dokli, rođ. Bratec (K-1).
10. Kazivač želi ostati anonimn.
11. Takva posuda je bila valjkastog oblika i nazivala se 'bedenj', a slična se koristila i u vinogradarstvu.

LITERATURA:

1. Belaj, Vitomir: Mladenkin vijenac na suhoj grani, *Studia ethnologica Croatica* Vol.5, Zagreb, 1993, str. 81-91.
2. Cajnko, Valentin: Ženitbeni običaji: e) Pitomača u hrvatskoj Podravini, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* sv. I, Zagreb, 1896, str. 178-184.
3. Dolenec-Dravski, Miroslav: Svadbeni običaji podravskog mjesta Virja, Virje na razmeđu stoljeća - *Zbornik 3, Virje*, 1987, str. 65-80.
4. Feletar, Dragutin: Razvoj naseljenosti i stanovništva hlebinske Podravine, *Hlebinski almanah 1, Hlebinae*, 1984, str. 29-55.
5. Galenić, Dražen: Dosad nepribilježena pojedinost u svadbenim običajima sjeverne Podravine, *Studia ethnologica Croatica* Vol.5, Zagreb, 1993, str. 93-94.
6. Horvat, Rudolf: Ženitbeni običaji : d) Koprivnička predgrađa : Banovec, Bregi, Brežanec, Dubovec i Miklinovec u Hrvatskoj, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* Sv. I, Zagreb, 1896, str. 171-178.
7. Ivančan, Ivan: Svatovi u Molvama nekad i danas, *Narodna umjetnost* 4, Zagreb, 1966, str. 175-190.

8. Ivšić, S.: Jezik Hrvata kajkavaca, Ljetopis JAZU XLVIII, Zagreb, 1936, str. 47-88.
9. Lončarić, Mijo: Hlebinski govor, Hlebinski almanah 1, Hlebine, 1984, str. 282-287.
10. Lončarić, Mijo: Kaj - jučer i danas, Čakovec, 1990.
11. Međimorac, M.: Ženitbeni običaji: Hlebine, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena Sv. I, Zagreb, 1896, str. 190-194.
12. Mraz, Stjepan: Starija povijest Hlebina, Hlebinski almanah 1, Hlebine, 1984, str. 10-28.
13. Vrban, Tomislav: Narodni običaji u Koprivničkom Ivancu, Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, Zagreb, 1983, str 180-187.